

hammed ez-Za'ferânî, Muhammed b. Bekkâr b. Reyân kendisinden rivayette bulunmuştur. Yahyâ b. Maîn, Ahmed b. Hanbel, Ebû Dâvûd, Dârekutnî gibi hadis tenkitçileri onun hakkında müsbet kanaat beyan ederken Buhârî, Nesâî, İbn Hibbân, Fellâs gibi muhaddisler güvenilir olmadığını belirtmişlerdir. Ancak ikinci grubun aleyhte tutumu genellikle re'y taraftarı olmasına dayanmaktadır.

190'da (806) vefat eden Esed b. Amr'ın ölüm tarihi olarak 188 (804) yılı da verilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, VII, 331; Halife b. Hayyât, *et-Târîh* (Ömerî), II, 27-28; Buhârî, *et-Târîh* u'l-*kebürr*, II, 49; a.mlf., *ed-Du'afâ*³, s. 24; a.mlf., *ed-Du'afâ*³ ve'l-*metrûkîn* (nşr. Abdülâziz İzzüddin es-Sîrvân, *el-Mecmû' fi'd-du'afâ*³ ve'l-*metrûkîn* içinde), Beyrut 1405/1985, s. 412; Nesâî, *ed-Du'afâ*³, s. 24; Ukaylî, *ed-Du'afâ*³, I, 23-25; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, II, 337-338; İbnü'l-Cevzî, *ed-Du'afâ*³, I, 106; Zehebî, *el-İber*, I, 237; a.mlf., *Mizânü'l-i'tîdâl*, I, 206-207; Safedî, *el-Vâfi*, IX, 6; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, X, 203; Kureşî, *el-Cevâhirü'l-mu'diyye*, I, 376-379; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, I, 383-385; İbn Kutluboğa, *Tâcû't-terâcim*, s. 17; Temimî, *et-Tabakâtü's-seniyye*, II, 162-163; Leknevî, *el-Fevâ'idü'l-behiyye*, s. 44-45; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 287.

ORHAN ÇEKER

ESED b. FURÂT

(أسد بن الفرات)

Ebû Abdillâh Esed b. el-Furât
b. Sinân el-Kayrevânî
(ö. 213/828)

Mâlikî fakih ve Kayrevan kadısı.

Aslen Nîşâburlu bir aileden olup 142 (759) yılında Harran'da doğdu. Doğum tarihi olarak 140, 143, 144 ve 145 yılları da verilmektedir. Arap kabilelerinden Benî Süleym b. Kays'ın mevlâsıdır. Abbâsî Halifesi Mansûr tarafından İfrîkiye valisi tayin edilen Muhammed b. Eş'as el-Huzâî'nin ordusuyla birlikte Kayrevan'a giden (144/761) babası Furât ailesini de beraberinde götürdü. Burada beş yıl kalan aile daha sonra Tunus'a gitti. Esed dokuz yıl ikamet ettiği Tunus'ta Ali b. Ziyâd el-Absî'den fıkıh dersleri alıp hadis dinledi ve Becrede (Bagrada) köyünde kıraat dersleri vermeye başladı. 172 (788-89) yılında hadis ve fıkıh tahsil için doğuya bir seyahat yaptı. Medine'ye giderek Mâlik b. Enes'ten *el-Muvaftâ*³ dinledi. Ders esnasında çok fazla soru soran Esed'e İmam Mâlik ehl-i re'yin temsilcisi olan Irak'a gitmesini tav-

siye etti. Bunun üzerine Irak'a giderek Ebû Yûsuf, Muhammed b. Hasan eş-Şeybânî, Esed b. Amr, İbn Ebû Zâide, Ebû Bekir b. Ayyâş, Hüseyim b. Beşîr ve Cerîr b. Abdülhamîd gibi âlimlerden fıkıh ve hadis dersleri aldı. Ebû Yûsuf da kendisinden *el-Muvaftâ*³ dinledi. Gündüz yapılan dersler dışında gece evine gittiği Şeybânî'den tek başına hadis dersleri aldı. Beraber çıktıkları bir Mekke yolculuğunda ondan çok faydalandı. Bu süre boyunca hocasından malî yardım da gördü.

Irak'ta Hanefî mezhebine meyleden Esed, Mâlik b. Enes'in ölümü üzerine burada yaşanan hüznü görünce tekrar eski mezhebine sarıldı. Daha sonra Mâlik'in talebelerinden istifade için Mısır'a gitti. Mısır'da İbn Vehb, Eşheb el-Kaysî ve İbnü'l-Kâsım gibi Mâlikî imamlarıyla görüştü. Ebû Hanîfe'nin yanına aldığı bazı eserlerindeki görüşleri onlara arzetti. İbn Vehb ve Eşheb bildikleri rivayetleri veya kendi görüşlerini nakledip münazaraya girmeyince İbnü'l-Kâsım'a yöneldi. Ondan Mâlik'in bu meselelerle ilgili görüşlerini dinleyerek sorularına tatminkâr cevaplar aldı. Ayrıca İbnü'l-Kâsım'ın mezhep çerçevesindeki ictihadlarını da kaydetti. Bütün bunları altmış kitap halinde derleyerek *el-Esediyye* adlı meşhur eserini meydana getirdi. 181 (797) yılında Kayrevan'a dönen Esed bu eserin de yardımıyla meşhur oldu. Ancak ehl-i hadîs ekolüne mensup Mâlikîler'den bazıları, Selef'ten gelen rivayetler yerine imamlarına ait görüşlerin nakledildiği bir eser getirmesini eleştirmeye başladılar. Devrin diğer meşhur Mâlikî fakihî Sahnûn, müellifinin engellemesine rağmen *el-Esediyye*'den bir nüsha elde ederek İbnü'l-Kâsım'a tekrar arzetti (188/804). İbnü'l-Kâsım, daha önce tereddütte olduğu meseleleri tavih, tashih veya terketmek suretiyle aralarında kendi görüşlerinin yer aldığı çeşitli ilâvelerde bulundu. Esed'e de kendi orijinal nüshasını Sahnûn'daki nüsha ile karşılaştırarak gerekli düzeltmeleri yapması için bir mektup yazdı. Ancak Esed, önce hocasının isteğini yerine getirmeyi düşündüyse de bazı dostlarının tesiriyle ittifak halinde oluşturdıkları görüşlerden onun yalnız kaldığı görüşlere dönmeyeceğini belirterek söz konusu talebi reddetti. Onun bu tavrından hoşlanmayan İbnü'l-Kâsım'ın *el-Esediyye*'nin râğbet görmemesi için duada bulunduğu rivayet edilir. Sahnûn tashih edilmiş nüshayı alarak fıkıh konularına göre siste-

matik bir tasnife tâbi tutmuş, esere diğer Mâlikî fakihlerinin görüşlerini eklemiş, muhtemelen asıl metne yöneltilen eleştirileri de göz önüne alarak üzerinde tereddüt edilen hususları çıkarmış ve muhafaza ettiği ictihadları ilâve ettiği bazı hadislerle desteklemiştir. Sahnûn'un şöhretine, *el-Müdevvenetü'l-kubrâ* adını verdiği bu yeni eserine karşı olan büyük râğbet de eklenince *el-Esediyye*'ye gösterilen ilgi müellifinin ölümünden sonra oldukça azalmıştır. Kaynaklarda Muhammed b. Abdülhakem, Ebû Zeyd b. Ebû'l-Gumur ve Berkî tarafından yapılmış birer ihtisarı olduğu kaydedilen *el-Esediyye*'nin günümüze ulaşmış olmadığı bilinmemektedir (*el-Muhteliha* adı verilen son kısmının yazma nüshası için bk. Sezgin, I, 467). Ayrıca Eşheb el-Kaysî'nin de bu kitabı esas alarak *el-Müdevvene* adıyla bir eser hazırladığı ve bundan dolayı İbnü'l-Kâsım tarafından hazırcılıkla suçlandığı rivayet edilmektedir.

Esed b. Furât, İbnü'l-Kâsım'ın ölümünden sonra Ebû Hanîfe'nin eserlerini rivayet etmeye başladı. Bazan bu mezhebe ait ictihadları İmam Mâlik'in ictihadlarına tercih ettiği de olurdu. Sahnûn, Amr b. Vehb, Süleyman b. İmrân ve İbnü'l-Minhâl gibi âlimler bu eserleri ondan dinledi. Esed, aralarında Ma'mer b. Mansûr, Muhammed b. Kâdim, Ebû Sinân Zeyd b. Sinân, Ebû'l-Fazl Abbas es-Sidrî, Ali b. Kesîr gibi âlimlerin de bulunduğu birçok talebe yetiştirdi.

Düşünce yapısı bakımından re'y ekolüne meyyal olmakla birlikte hadise de çok önem veren Esed meselâ Hüseyim b. Beşîr'den 12.000, İbn Ebû Zâide'den 20.000 hadis dinlemiştir. Bid'atlara itibar etmediği bildirilen Esed sika bir râvi olarak nitelendirilmektedir. Ayrıca tefsir ilmine ders okutacak kadar vâkıf olduğu, beyân ve belâgat gibi edebî sanatları da bildiği rivayet edilir.

Esed b. Furât akaidle ilgili bazı görüşleriyle de dikkati çekmektedir. Kur'an'ın mahlûk olduğu görüşünü benimseyenlere karşı delil olarak Tâhâ sûresinin 14. âyetini gösterip Allah'ın, "Şüphesiz ben Allahım" diyen bir mahlûk yaratmaya çalıştığını savunmuştur. Buna rağmen hal-ku'l-Kur'an'a inandığı iftirasına mâruz kalmışsa da baş rakibi Sahnûn dahi bunu yalanlamıştır. Bir ders halkasında, Kıyâme sûresinin 22. âyetini delil göstererek Allah'ın cenne'tte görülebileceğini anlatırken kendisine karşı çıkan Mu'tezile âlimi Süleyman el-Ferrâ'yı zındık-

lıkla suçlayarak oldukça sert bir tepki göstermiştir.

203 (818-19) veya 204 (819-20) yılında Ağlebî Hükümdarı I. Ziyâdetullah tarafından mevcut kadı Ebû Muhriz b. Abdullah el-Kettânî ile birlikte görev yapmak üzere başşehir Kayrevan'ın kadılığına getirilen Esed'in, hem iktidar hem de muhalefet nazarında bu görevinden önce ve sonra siyasî otoriteyi meşrûlaştırıcı ve güçlendirici önemli bir rolü bulunduğu anlaşılmaktadır. 194 (810) ve 208 (824) yıllarında özellikle ağır vergileri gerekçe göstererek iki ayrı isyan başlatan İmrân b. Mücâlid ve Mansûr b. Nasr et-Tanbezî'nin başşehri kuşatmaları esnasında kendilerine katılması yahut otoritelerini tanıması yönünde yaptıkları baskı ve tehditler Esed tarafından kabul görmemiştir.

Ülkedeki iç karışıklıklara son veren I. Ziyâdetullah büyük bir donanma kurarak Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetindeki Sicilya'nın fethine teşebbüs etti. Aslında Sicilya ile İfrîkiye arasında saldırmazlık antlaşması vardı. Ancak 211 (826) yılında Ağlebîler'le yapılan antlaşma şartları çiğnenerek bazı müslûmanlar esir alınmıştı. Ziyâdetullah, bu durumu ve Sicilya deniz kuvvetleri kumandanı Euphemios'un Bizans'a karşı yaptığı yardım çağrısını gerekçe göstererek Sicilya'ya asker sevki için kadıları Ebû Muhriz ve Esed'den fetva istemişti. Ebû Muhriz olumsuz cevap verirken Esed mevcut gelişmeler karşısında antlaşmanın bozulabileceğine fetva verdi. Sonunda bu görev, savaş tecrübesi bulunduğu tesbit edilemeyen bu çok hareketli ve sert mizaçlı âlime verildi. Orduya emir ve kadı tayin edilen Esed bu iki görevi şahsında birleştiren ilk İfrîkiyeli kabul edilir. Rebîülevvel 212'de (Haziran 827) İman şehri Sûse'den hareket eden 10.000 kişilik İslâm ordusu önce Mâzere'ye (Mazara) çıkarak buradaki Bizans güçlerini mağlûp etti. Birçok yeri alan Esed bir yıla yakın muhasara ettiği Sirakusa (Syracusa) önlerinde Rebîülâhîr 213 (Temmuz 828) tarihinde şehid düştü. Kaynaklarda ölüm tarihi olarak ayrıca 214 (829) ve 217 (832) yılları verildiği gibi vefatı veya salgınına da bağlanmaktadır.

Esed'in kumandasında başlatılan bu seferler sürdürülerek yetmiş seksen yıl içinde Sicilya ve Malta adalarının tamamı alınmış, Fransa, Sardunya ve Korsika sahilleri tehdit edilmeye başlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebû'l-Arab, *Tabakâtü 'ulemâ'i İfrîkiyye ve Tûnis* (nşr. Ali eş-Şabbî — N. Hasan el-Yâfi), Tunus 1985, s. 81-83, 163-166, 169, 172, 198, 199, 202, 206, 209; Ebû Bekir el-Mâlikî, *Riyâ-zü'n-nûfûs* (nşr. Beşîr el-Bekkûş — Muhammed el-Arûsî el-Matvî), Beyrut 1403/1983, I, 234, 254-273, 274, 276-277, 278-280, 351, 422; İbn Mâkûlâ, *el-İkmâl*, IV, 454-455; Şîrâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 155-156; Kâdî İyâz, *Ter-tîbü'l-medârik*, I/2, s. 465-480; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, VI, 236, 333-336, 356; İbn İzâri, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 97, 100, 102-103, 104; Abdurrahman b. Muhammed ed-Debbâğ — İbn Nâcî, *Me'âlimü'l-îmân* (nşr. Muhammed el-Ahmedî Ebû'n-Nûr — Muhammed Mâdûr), Kahire 1972, II, 3-26; Zehebî, *A'lamü'n-nûbelâ*, X, 225-228; Safedî, *el-Vâfi*, IX, 6; İbnü'l-Hatib, *el-İhâta*, I, 422-423; Nübâhî, *Târîhu kuçâtü'l-Endelûs*, Beyrut 1403/1983, s. 54; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-mûzheb*, s. 98; İbn Haldûn, *el-İber*, IV, 196, 199; İbn Kunfûz, *el-Vefeyât* (nşr. Âdil Nüveyhiz), Beyrut 1971, s. 163-164; Makkarî, *Nefhu't-ţib*, III, 162; *el-Hulelû's-sündûsiyye*, I, 270-271, 284, 724-737; İbnü'l-Gazzî, *Dîvânü'l-İslâm* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1411/1990, I, 37-38; *İzâhu'l-meknûn*, I, 74; Sezgin, *GAS*, I, 467; Muhammed Hidir Hüseyin, *Tûnis ve Câmî'u'z-Zeytâne* (nşr. Ali Rızâ et-Tûnisî), Dimaşk 1391/1971, s. 70-81; Aziz Ahmad, *A History of Islamic Sicily*, Edinburg 1975, s. 7-8, 42-43; Mahfûz, *Terâcimü'l-mû'elliftin*, IV, 17-24; Hind Şelebî, *el-Kirâ'at bi-İfrîkiyye*, Tunus 1983, s. 279-281; Kays Âl-i Kays, *el-İrânîyyûn*, II/1, s. 115-117; Muhammed et-Tâlibî, *ed-Devletü'l-Ağlebîyye* (trc. el-Müncî es-Sayyâdî), Beyrut 1985, s. 204-205, 450-452, 456-468; Abdülazîz es-Seâlibî, *Târîhu Şimâli İfrîkiyâ* (nşr. Ahmed b. Milâd — Muhammed İdrîs), Beyrut 1407/1987, s. 221-222; "Esed", *İA*, IV, 369; G. Marçais, "Asad b. al-Furât", *El²* (İng.), I, 685.

CENGİZ KALLES

ESED b. MÜSÂ

(أسد بن موسى)

Ebû Saîd Esed b. Mûsâ b. İbrâhîm Esedüssünne el-Kureşî el-Ümevî (ö. 212/827)

Emevî soyuna mensup muhaddis.

132'de (750) Mısır'da doğdu. Basra'da doğduğunu söyleyenler de vardır. Dede-si İbrâhîm Emevî halifelerinden Velîd b. Abdülmelik'in oğlu olup babasının ölümünden sonra iki ay halifelik yapmış, ardından II. Mervân tarafından hal'edilmiştir. Hadis tahsiline başladıktan sonra çeşitli ilim merkezlerini dolaşan Esed, tâbiilerin son nesline mensup olan en yaşlı hocası Yunus b. Ebû İshak başta olmak üzere İbn Ebû Zî'b, Şu'be b. Haccâc, Abdurrahman b. Abdullah el-Mes'ûdî, Hammâd b. Seleme, Abdullah b. Lehîa, Cerîr b. Abdülhamîd gibi âlimlerden hadis öğ-

renmiş, kendisinden de her biri fakih olan Abdülmelik b. Habîb, Ahmed b. Sâlih et-Taberî, Rebî' b. Süleyman el-Cîzî, Mikdâm b. Dâvûd er-Ruaynî ile oğlu Saîd b. Esed gibi âlimler rivayette bulunmuştur.

Sünnete dair kaleme aldığı bir kitap sebebiyle kendisine "Esedüssünne" denildiği rivayet edilmektedir. Takiyyüddin İbn Dakîku'l-İd'in, ilk müsnedi Esed b. Mûsâ'nın meydana getirdiğini söylemesine bakarak Esedüssünne lakabını bu eser sebebiyle aldığı düşünülebilir. Esed'in sika bir râvi olduğunu belirten ve rivayetlerine *es-Sünen*'inde yer veren Nesâî'nin, "Keşke eser vermeseydi, bu daha hayırlı olurdu" demesinden onun kitaplarını beğenmediği anlaşılmaktadır. İbnü'l-Harrât Abdülhak b. Abdurrahman'ın, Esed'in rivayetlerinin delil olarak kullanılamayacağını söylediği kaydedilmekle beraber (İbn Hacer, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I, 260) Ebû Dâvûd *es-Sünen*'ine onun bazı rivayetlerini almış, Buhârî de *istişhâd** maksadıyla bazı rivayetlerine *el-Câmî'u's-şâhih*'inde yer vermiştir (Mizzî, II, 514). İbn Hazm ise Esed'in rivayetlerinin güvenilemeyecek derecede zayıf olduğunu (münker) söylemiştir.

Esed b. Mûsâ 212 yılı Muharrem ayında (Nisan 827) Mısır'da vefat etmiştir.

Eserleri. Esed b. Mûsâ'nın günümüze ulaşan tek eseri *Kitâbü'z-Züh'd ve'l-ibâde ve'l-verâ'* adını taşımaktadır. Abdullah b. Mübarek'in *Kitâbü'z-Züh'd*ünden sonra bu sahada kaleme alınmış ikinci kitap olup bu iki eserin muhtevası arasında pek az benzerlik bulunmaktadır. İbn Mübarek'in kitabı kadar hacimli olmayan eser ilk defa Leszynsky tarafından Berlin'deki nüshası esas alınarak yayımlanmış (Kirchhain 1909), daha sonra bu baskıyı yeterli bulmayan Raif Georges Khoury, Dârü'l-kütübî'z-Zâhiriyye'deki nüshasını (Mecmua, nr. 100/1, vr. 1^a-19^b) göz önünde bulundurarak eseri yeniden neşretmiştir (Wiesbaden 1976). Onun günümüze gelip gelmediği bilinmeyen *Müsned* adlı eserinin önemi, bu türün ilk kitabı veya sahasındaki ilk tasniflerden biri olmasından kaynaklanmaktadır (İbn Hayr, s. 141-142). Bunlardan başka Esed b. Mûsâ'nın *Fezâ'ilü's-şâhâbe*, *Fezâ'ilü Ebî Bekir* ve "Ömer diye de bilinen *Fezâ'ilü's-şeyhâyn* adlı eseriyle (İbn Hacer, *Nüzhetü'l-elbâb*, I, 71), Kayrevan Kadısı Esed b. Furât'a gönderdiği *Risâletü Esed b. Mûsâ ilâ Esed b. Furât fî lüzûmî's-sünne ve't-tahzîr mine'l-bida'* adlı risâlesinden (İbn Hayr,